

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
Του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
σε συνεργασία με το
ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

**Μετάβαση των Μαθητών με Ήπια Νοητική Αναπηρία από το Σχολείο στην
Εργασία. Μια Έρευνα σε Εκπαιδευτικούς των Ειδικών Εργαστηρίων
Επαγγελματικής Εκπαίδευσης (Ε.Ε.Ε.ΕΚ)**

**Transition from School to Work for Students with Intellectual Disability: A Survey
of Educators in Special Laboratories of Vocational Education**

ΤΟΥ

Γκούβη Δημήτριου (ΑΜ:86)

Μεταπτυχιακή διατριβή που υποβάλλεται
στην τριμελή επιτροπή για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου του
Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τ.Ε.Φ – Δ.Π.Θ. σε συνεργασία με το Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. Δημόκριτος – Ινστιτούτο
Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της
ένταξης»

Η τριμελής επιτροπή:

1. ΔΡ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΔΡΙΓΚΑΣ
ΕΡΕΥΝΗΤΗΣ Α΄ ΒΑΘΜΙΔΑΣ– Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. «ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ»
2. ΔΡ. ΚΑΡΑΜΠΑΤΖΑΚΗ ΖΩΗ
Συνεργαζόμενη Ερευνήτρια Ι.Π.Τ. Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. “ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ”
3. Δρ. ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ ΑΓΑΘΗ
Συνεργάτιδα Ερευνήτρια Ι.Π.Τ. Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. “ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ”

Κομοτηνή/Αθήνα
2019

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η αποτελεσματική σύνδεση των μαθητών με αναπηρία με την εργασία έχει αναδειχθεί, τα τελευταία χρόνια, σε ζήτημα καίριας σημασίας. Ειδικότερα, για τα άτομα με Νοητική Αναπηρία (N.A.), που αποτελούν το 1% του πληθυσμού παγκοσμίως, τα ποσοστά απασχόλησης είναι ιδιαίτερα χαμηλά αφού δεν ξεπερνάνε το 15%. Κατά καιρούς στην σχετική βιβλιογραφία εντοπίζονται διάφοροι παράγοντες που αποτελούν εμπόδιο προς την ομαλή εργασιακή ένταξη αυτών των ατόμων και αντίστροφα παράγοντες που συμβάλλουν θετικά προς αυτή την κατεύθυνση. Στην παρούσα εργασία, εκτός από την εκτενή επισκόπηση τους ερευνητικού έργου γύρω από τις διάφορες πτυχές του ζητήματος, πραγματοποιήθηκε μια έρευνα σε εκπαιδευτικούς των Ε.Ε.Ε.ΕΚ της χώρας με σκοπό την καταγραφή των απόψεών τους στον παραπάνω προβληματισμό. Μεταξύ των ευρημάτων διαπιστώνεται ότι οι εκπαιδευτικοί είναι θετικοί ως προς την ανάγκη και την δυνατότητα των μαθητών με ήπια N.A. να ενταχθούν στην αγορά εργασίας αλλά επιφυλακτικοί ως προς την υποστήριξη της απασχόλησης των αποφοίτων με ήπια N.A. από το θεσμικό πλαίσιο. Αναγνωρίζουν τη σημασία των ΤΠΕ ως υποστηρικτικό εργαλείο και δίνουν μεγάλη έμφαση στον παράγοντα εργασιακή εμπειρία στα πλαίσια του σχολείου, ενώ θεωρούν ότι τα άτομα με ήπια N.A. πρέπει να απασχολούνται σε περιβάλλον στο οποίο να συνεργάζονται με άλλους εργαζόμενους. Διαφορές εντοπίστηκαν στις απαντήσεις μεταξύ εκπαιδευτικών με διαφορετικό χρόνο προϋπηρεσίας και μεταξύ των ερωτηθέντων από την Αττική και την υπόλοιπη Ελλάδα.

Λέξεις Κλειδιά: νοητική αναπηρία, απασχόληση, παράγοντες, εκπαιδευτικοί, Ε.Ε.Ε.ΕΚ

ABSTRACT

Successful connection of student with disabilities to employment has emerged, the last years, as a critical issue. More specifically, for people with intellectual disability (I.D.), who represent 1% of total world population, percentages of employment are particularly low, as they don't exceed 15%. Every so often, in relevant literature, various factors that constitute an obstacle towards smooth professional inclusion of these persons and, conversely, factors that contribute positively to that direction, are pinpointed. In the present paper, apart from the extensive literature review of the scientific work in various aspects of this issue, we conducted a survey of educators in Special Laboratories of Vocational Education in order to record their opinions about this subject. Among findings, it is ascertained that teachers are positive regarding the need and possibilities of students with mild I.D. to integrate in employment but rather skeptical about the constitutional support towards this integration. They recognize the importance of ICTs as a supporting instrument and emphasize on the factor of work experience programs in school and at the same time argue that people with mild I.D. should work in an environment where they collaborate with other workers. Differences between teachers with different work experience and between respondents from Athens or the rest of Greece were found.

Key Words: intellectual disability, employment, factors, teachers, special school

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ali, M., Schur, L., & Blanck, P. (2011). What types of jobs do people with disabilities want? *Journal of Occupational Rehabilitation*, 21, 199–210. doi:10.1007/s10926-010-9266-0
- Andrews, A. & Rose, J.L. (2010) A preliminary investigation of factors affecting employment motivation in people with intellectual disabilities. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 7, 4, 239-244. doi.org/10.1111/j.1741-1130.2010.00272.x
- Baer, R., Daviso, III, A. W., Flexer, R. W., McMahan Queen, R., & Meindl, R.S. (2011). Students with intellectual disabilities: Predictors of transition outcomes. *Career Development for Exceptional Individuals*, 34(3), 132-141. doi: 10.1177/0885728811399090
- Banks, P., Jahoda, A., Dagnan, D., Kemp, J., Williams, V. (2010). Supported Employment for People with Intellectual Disability: The Effects of Job Breakdown on Psychological Well-Being. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 23, 344–354. DOI: 10.1111/j.1468-3148.2009.00541.x
- Benda, P., Havlíček, Z., Lohr V. and Havránek M. (2011). ICT helps to overcome disabilities. *Agris on-line Papers in Economics and Informatics*, Volume III (4), 63-69. Ανακτήθηκε 23/4/2019 από: https://www.researchgate.net/publication/227365402_ICT_helps_to_overcome_disabilities
- Benz, M. R., Yovanoff, P., & Doren, B. (1997). School-to-work components that predict postschool success for students with and without disabilities. *Exceptional Children*, 63(2), 151-165. <https://doi.org/10.1177/001440299706300201>
- Beyer, S., Brown, T., Akandi, R., & Rapley, M. (2010). A comparison of quality of life outcomes for people with intellectual disabilities in supported employment, day services and employment enterprises. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 23(3), 290-295. <https://doi.org/10.1177/001440299706300201>
- Brown, L. Kessler. K. (2014). Generating integrated work sites for individuals with significant intellectual disabilities. *Journal of Vocational Rehabilitation*, 40, 85–97. DOI: 10.3233/JVR-140675
- Buell, M., Hallum, R., Gamel-McCormick, S., & Sheer, S. (1999, June). A survey of general and special education teachers' perceptions and inservice needs concerning inclusion. *International Journal of Disability, Development and Education*, 46 (2), 143-156. <https://doi.org/10.1080/103491299100597>
- Burge, P, Ouellette-Kuntz, H, Lysaght, R (2007). Public views on employment of people with intellectual disabilities. *Journal of Vocational Rehabilitation*, 26: 29–37. Ανακτήθηκε 2/4/2019

από:

https://www.researchgate.net/publication/230853198_Public_views_on_employment_of_people_with_intellectual_disabilities

- Burgstahler, S. (2001). A collaborative model to promote career success for students with disabilities. *Journal of Vocational Rehabilitation*, 16, 209–215. Ανακτήθηκε 21/3/2019 από: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.887.9803&rep=rep1&type=pdf>
- Carter, E. W., Austin, D., & Trainor, A. (2012). Predictors of postschool employment outcomes for young adults with severe disabilities. *Journal of Disability Policy Studies*, 23, 1–14. <https://doi.org/10.1177/1044207311414680>
- Carter, E. W., Austin, D., et al. (2011). Factors Associated With the Early Work Experiences of Adolescents with Severe Disabilities. *Intellectual and Developmental Disabilities*, 49(4), 233-247. doi: 10.1352/1934-9556-49.4.233.
- Chadwick, D., Wesson, C., & Fullwood, C. (2013). Internet access by people with intellectual disabilities: Inequalities and opportunities. *Future Internet*, 5(3). <https://doi.org/10.3390/fi5030376>
- Chen, R. K., Blankenship, C. J., Austin, B. S., Cantu, V.C., & Kotbungkair, W. (2016). Hiring of people with disabilities: Perceptions of Hispanic small business owners. *Journal of Vocational Rehabilitation*, 45(2), 185-196. DOI:10.3233/JVR-160822
- Cimera R.E. (2011). Does Being in Sheltered Workshops Improve the Employment Outcomes of Supported Employees with Intellectual Disabilities? *Journal of Vocational Rehabilitation*, (35), 21-8. DOI: 10.3233/JVR-2011-0550
- Cohen, L., Manion, L., Morrison, K. (2008). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. (Νέα Συμπληρωμένη και Αναθεωρημένη Έκδοση). Μετάφραση: Μητσοπούλου, Χρ. Αθήνα: Εκδ. Μεταίχμιο
- Cook, A. M. (2009). Using the Web and ICT to Enable Persons with Disabilities: Biomedical Engineering Systems and Technologies. In *Communications in Computer and Information Science*. Berlin: Springer Berlin Heidelberg, 3-18. ISBN 978-3-540-92219-3.
- Descoeudres, A. (1985). *Η αγωγή των καθυστερημένων παιδιών: Οι αρχές της και οι μέθοδοι της εφαρμογής σε όλα τα παιδιά*. (μετ. Βασδέκη, Γ. Α.). Αθήνα: Δίπτυχο.
- Drigas, A. S. and Ioannidou, R.E. (2013). Special education and ICTs. *International Journal of Emerging Technologies in Learning (IJET)*, 8 (2), 41-47. DOI: 10.3991/ijet.v8i2.2514

- Drigas, A. S. and Kokkalia, G. K. (2013). ICTs and Special Education in Kindergarten, *International Journal of Emerging Technologies in Learning (IJET)*, 9 (4), 35-42. DOI: 10.3991/ijet.v9i4.3662
- Eisenman, L.T. (2003). Theories in Practice: School-to-Work Transitions for Youth With Mild Disabilities. *Exceptionality*, 11(2), 89-102. DOI: 10.1207/S15327035EX1102_04
- Feldman, D.C. (2004). The Role of Physical Disabilities in Early Career: Vocational Choice, the School-to-Work Transition, and Becoming Established. *Human Resource Management Review*, 14(3), 247–274. DOI: 10.1016/j.hrmmr.2004.06
- Fleming, A. R. & Fairweather, J. S. (2012). The role of postsecondary education in the path from high school to work for youth with disabilities. *Rehabilitation Counseling Bulletin*, 55(2) 71–81. <https://doi.org/10.1177/0034355211423303>
- Goh AE, Bambara LM. Video self-modeling: a job skills intervention with individuals with intellectual disability in employment settings. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 48, 103–119. Ανακτήθηκε 21/3/2019 από: [http://daddcec.org/portals/0/cec/autism_disabilities/research/publications/education_training_development_disabilities/etadd_48\(1\)_103-119.pdf](http://daddcec.org/portals/0/cec/autism_disabilities/research/publications/education_training_development_disabilities/etadd_48(1)_103-119.pdf)
- Grigal, M, Hart, D, Weir, C (2012). A survey of postsecondary education programs for students with intellectual disabilities in the United States. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 9(4): 223–233. DOI: 10.1111/jppi.12012
- Gutiérrez, P. & Martorell, A. (2010). People with Intellectual Disability and ICTs. *Comunicar, n° 36, v. XVIII, 2011, Scientific Journal of Media Literacy*, 173-180. DOI:10.3916/C36-2011-03-09
- Hague C., Payton, S. (2010). *Digital literacy across the Curriculum*. Future Lab. Ανακτήθηκε 12/3/2019 από: <https://www.nfer.ac.uk/publications/FUTL06/FUTL06.pdf>
- Hensel, E., Kroese, B. S. & Rose, J. (2007). Psychological factors associated with obtaining employment. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 20(2), 175-181. <https://doi.org/10.1111/j.1468-3148.2006.00321.x>
- Hernandez, B., & Keys, C. (2000). Employer attitudes toward workers with disabilities and their ADA employment rights: A literature review. *Journal of Rehabilitation*, 66(4), 4-16. Ανακτήθηκε 12/3/2019 από: https://www.researchgate.net/publication/279655194_Employer_attitudes_toward_workers_with_disabilities_and_their_ADA_employment_rights_A_literature_review
- Janiga, S. J. and Costenbader, V. (2002). The Transition from High School to Postsecondary Education for Students with Learning Disabilities: A Survey of College Service Coordinators.

Joshi, G. S., Bouck, E. C., Maeda, Y. (2012). Exploring Employment Preparation and Postschool Outcomes for Students with Mild Intellectual Disability. *Career Development for Exceptional Individuals*, 35(2), 97-107. DOI: 10.1177/0885728811433822

Kregel, John and D. Dean (2002). Sheltered vs. Supported Employment: A Direct Comparison of Long-Term Earnings Outcomes for Individuals with Cognitive Disabilities. *Achievements and Challenges in Employment Services for People with Disabilities: The Longitudinal Impacts of Workplace Supports*. (eds.) John Kregel, David Dean, and Paul Wehman. Richmond: Virginia Commonwealth University Rehabilitation Research and Training Center on Workplace Supports.

Ανακτήθηκε 12/4/2019 από:
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.528.2097&rep=rep1&type=pdf>

Kohler, P. D., & Field, S. (2003). Transition-focused education: Foundation for the future. *Journal of Special Education*, 37, 174-183. <https://doi.org/10.1177/00224669030370030701>

Lee M. N., Abdullah Y., & Mey S. C. (2011). Employment of people with disabilities in Malaysia: Drivers and inhibitors. *International Journal of Special Education*, 26(1), pp. 112-124.
Ανακτήθηκε 12/1/2019 από: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ921195.pdf>

Levinson, E. M., & Palmer, E. J. (2005, April). Preparing students with disabilities for school-to-work transition and postschool life. Ανακτήθηκε 2/3/2019 από:
<http://www.nasponline.org/resources/listing.asp>

Lipscomb, S., Haimson, J., Liu, A.Y., Burghardt, J., Johnson, D.R., & Thurlow, M.L. (2017). Preparing for life after high school: The characteristics and experiences of youth in special education. Findings from the National Longitudinal Transition Study 2012. Volume 2: Comparisons across disability groups: Full report (NCEE 2017-4018). Washington, DC: U.S. Department of Education, Institute of Education Sciences, National Center for Education Evaluation and Regional Assistance. Ανακτήθηκε 2/3/2019 από:
<https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED580934.pdf>

Magoulios GN, Trichopoulou A. (2012). Employment Status for people with disabilities in Greece. *South-Eastern Europe Journal of Economics*, 1, 125–40. DOI: 10.2139/ssrn.2360086

Martorell, A., Gutierrez-Recacha, P., Pereda, A., & Ayuso-Mateos, J. L. (2008). Identification of personal factors that determine work outcome for adults with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 52(12), 1091–1101. doi: 10.1111/j.1365-2788.2008.01098.x.

- Maulik, P. K., Mascarenhas, M. N., Mathers, C. D., Dua, T., & Saxena, S. (2011). Prevalence of intellectual disability: A meta-analysis of population-based studies. *Research in Developmental Disabilities*, 32, 419–436. doi: 10.1016/j.ridd.2010.12.018.
- Migliore, A., Grossi, T., Mank, D., & Rogan, P. (2008). Why do adults with intellectual disabilities work in sheltered workshops? *Journal of Vocational Rehabilitation*, 28, 29–40. Ανακτήθηκε 12/1/2019 από: http://wintac-s3.s3.amazonaws.com/topic-areas/ta_511/Migliore-2008-Why-do-adults-with-ID_0.pdf
- Newman, L., Wagner, M., Knokey, A.-M., Marder, C., Nagle, K., Shaver, D., Wei, X., with Cameto, R., Contreras, E., Ferguson, K., Greene, S., and Swarting, M. (2011). *The Post-High School Outcomes of Young Adults with Disabilities up to 8 Years after High School. A Report from the National Longitudinal Transition Study-2 (NLTS2)* (NCSE 2011-3005). Menlo Park, CA: SRI International. Ανακτήθηκε 22/1/2019 από: <https://ies.ed.gov/ncser/pubs/20113005/pdf/20113005.pdf>
- Pacheco. E., Lips, M. & Yoong, P. (2017): ICT-enabled self-determination, disability and young people. *Information, Communication & Society*, DOI: 10.1080/1369118X.2017.1406972
- Papanastasiou, G., Drigas, A., Skianis, C., Lytras M. D. (2017). Serious games in K-12 education: Benefits and impacts on students with attention, memory and developmental disabilities. *Program*, Vol. 51 Issue: 4, pp.424-440, <https://doi.org/10.1108/PROG-02-2016-0020>
- Rose, J., Saunders, K., Hensel E. and Kroese, B.S. (2005). Factors affecting the likelihood that people with intellectual disabilities will gain employment. *Journal of Intellectual Disabilities* 9(1), 9–23. <https://doi.org/10.1177/1744629505049725>
- Schalock, R. L., Luckasson, R. A., & Shogren, K. A....Yeager, M. H. (2007). The renaming of mental retardation: Understanding the change to the term intellectual disability. *Intellectual and Developmental Disabilities*, 45 (2), 116-124. DOI: 10.1352/1934-9556(2007)45[116:TROMRU]2.0.CO;2
- Simonsen, M. L., & Neubert, D. A. (2012). Transitioning youth with intellectual and other developmental disabilities: Predicting community employment outcomes. *Career Development and Transition for Exceptional Individuals*, 36, 188-198. <https://doi.org/10.1177/2165143412469399>
- Stathopoulou, A., Karabatzaki, Z., Drigas, A. Tsiros, D., Katsantoni S. (2019). Mobile Apps the Educational Solution for Autistic Students in Secondary Education. *International Journal of Emerging Technologies in Learning (IJET)*, 13 (2). DOI: 10.3991/ijim.v13i02.9896

- Tablot, M. and Connolly, W. (2014). Independent living of individuals with an intellectual disability: The parents' perspective. *International Journal of Learner Diversity and Identities* 20(3), 77-89
- Test, D. W., Mazzotti, V. L., Mustian, A. L., Fowler, C. H., Kortering, L., & Kohler, P. (2009). Evidence-based secondary transition predictors for improving postschool outcomes for students with disabilities. *Career Development for Exceptional Individuals*, 32(3), 160-181. DOI: 10.18848/2327-0128/CGP/v20i03/48555
- Trainor, A., Carter, E., Owens, L., & Swedeen, B. (2008). Special educators' perceptions of summer employment and community participation opportunities for youth with disabilities. *Career Development for Exceptional Individuals*, 31(3), 144-153. <https://doi.org/10.1177/0885728808323717>
- Turnbull, H. R., Turnbull, A. P., Wehmeyer, M. L., & Park, J. (2003). A quality of life framework for special education outcomes. *Remedial and Special Education*, 24, 67-74. <https://doi.org/10.1177/07419325030240020201>
- Wagner, M.M. and Blackorby, J. (1996). Transition from High School to Work or College: How Special Education Students Fare. *The Future of Children*, 6(1), 103-120. DOI: 10.2307/1602496
- Wehman, P., & Hill, J. W. (1985). *Competitive employment for persons with mental retardation: From research to practice (Vol. 1)*. Richmond, VA: Virginia Commonwealth University. Ανακτήθηκε 20/2/2019 από: <https://eric.ed.gov/?id=ED259523>
- Wehman, P., Taylor, J., Brooke, V., Avellone, L., Whittenburg, H., Ham, W., Brooke, A. & Carr, S. (2018). Toward Competitive Employment for Persons with Intellectual and Developmental Disabilities: What Progress Have We Made and Where Do We Need to Go. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*, 43(3), 131-144. <https://doi.org/10.1177/1540796918777730>
- Will, M. (1984). *Bridges from school to working life: OSERS Programming for the Transition of Youth with Disabilities*. Washington DC: Office of Special Ed. & Rehabilitative Services. Ανακτήθηκε 14/1/2019 από: <https://eric.ed.gov/?id=ED256132>
- Αναστασίου, Δ., Ηλιάδου-Τάχου, Σ. & Χαρίση, Α. (2011). Η Ρόζα Ιμβριώτη στο Πρότυπο Ειδικό Σχολείο Αθηνών και το καθεστώς Μεταξά. Πρακτικά 2ου Πανελληνίου Συνεδρίου Ειδικής Αγωγής (τομ. 5, σελ. 59 - 74). Αθήνα: εκδ. Γρηγόρης
- Ανδριανός, Π., Γόγαλης, Κ., Ζαχαροπούλου, Α. (2000). *Η επαγγελματική προετοιμασία και ένταξη των μαθητών με ειδικές ανάγκες*. Δράση 3 του Έργου: «Μελέτη, σχεδιασμός και ανάπτυξη προγραμμάτων ΣΕΠ σε επίπεδο σχολικής μονάδας και Κέντρου ΣΕΠ για Άτομα με Ειδικές Ανάγκες και Άτομα Κοινωνικά Αποκλεισμένα» της Ενέργειας 1.1.ε «Επαγγελματικός

Προσανατολισμός», ΕΠΕΑΕΚ – 2ο ΚΠΣ. Ανακτήθηκε 14/1/2019 από:
<https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=http://1kesyp-v.thess.sch.gr/neaamea/ameaa/ergasia/EPAGGELMATIKHPROETOIMASIAKAIENTAJHAMEA.doc>

Αρμπουνιώ τη Β., Κουτσοκλένη Ι., Μαρνελάκης Μ., (2007), Νοητική υστέρηση. ΕΠΕΑΕΚ: Πρόσβαση για όλους. Αθήνα: Πάντειο Παν/μιο. Ανακτήθηκε 15/3/2019 από:
<http://prosvasimo.iep.edu.gr/docs/pdf/epimorfwtiko-uliko-nohtikh/Nohtikh.pdf>

Γιαννίτσας, Ν., Σιδηροπούλου-Δημακάκου, Δ., Μακρή-Μπότσαρη, Ε., Αναστασίου, Δ, & Αργυροπούλου. Α. (2003). Επαγγελματική προετοιμασία και ένταξη εφήβων με ειδικές ανάγκες: Αντιλήψεις και στάσεις των ιδίων και των γονέων τους. *Νέα Παιδεία*, 107, 147-159.

Δημητριάδου Ι. (2015). *Η ανεξάρτητη διαβίωση των ατόμων με νοητική αναπηρία: μια συνδυαστική μελέτη των απόψεων των γονέων, του εκπαιδευτικού προσωπικού και των νέων με νοητική αναπηρία στην Ελλάδα*. Α δημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή, Παν/μιο Μακεδονίας. Ανακτήθηκε 19/3/2019 από: <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/39722>

Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α. με Α.) (2014). Μελέτη για τις Νέες Τεχνολογίες και Άτομα με Αναπηρία. Πράξη «Προγράμματα Δια Βίου Εκπαίδευσης για την Αναπηρία». Αθήνα: Εκδόσεις Ε.Σ.Α. με Α. Ανακτήθηκε 16/4/2019 από: <https://www.esamea.gr/publications/books-studies/2983-meleti-gia-tis-nees-texnologies-kai-ta-atoma-me-anapiria-prosdiorismos-ton-eykairion-kai-apeilon-ton-amea-apo-tis-ragdaies-exelixeis-stin-texnologia-2014>

Καλαντζής, Κ. (1973). *Διδακτική των Ειδικών Σχολείων για νοητικά καθυστερημένα άτομα*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείο Α. Καραβία.

Κουντζέρης, Α. & Κωνσταντάτος, Μ. (2009). *Ηλεκτρονική Ενσωμάτωση & Ψηφιακός Αλφαριθμητισμός στην Ελλάδα*. Ελληνικό Παρατηρητήριο για την Κοινωνία της Πληροφορίας. Ανακτήθηκε 12/3/2019 από: <https://docplayer.gr/1094996-Ilektroniki-ensomatosi-psifiakos-alfavitismos-stin-ellada.html>

Λαμπίρη-Δημάκη Ι. & Κελπερής Χ. (1995). *Κοινωνικές έρευνες με στατιστικές μεθόδους*. Αθήνα: εκδ. Σάκκουλα

Λαμπροπούλου, Β., Παντελιάδου, Σ., & Μαρκάκης, Ε. (2005). *Χαρτογράφηση – αναλυτικά Προγράμματα Ειδικής Αγωγής: άργησαν μια μέρα...* Επιστημονική Επετηρίδα ΑΡΕΘΑΣ Τόμος ΙΙΙ (243-262). Πανεπιστήμιο Πατρών, Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών, Π.Τ.Δ.Ε., Πάτρα.

Λαμπροπούλου, Β., Παντελιάδου, Σ., (2018). *Η Ειδική Αγωγή στην Ελλάδα-Κριτική Θεώρηση*. Ανακτήθηκε 6/3/2019 από: <https://docslide.fr/documents/-5695d1bb1a28ab9b0297b5a3.html>

- Λαφατζή, Ι. (2005). *Οι Δυνατότητες Αξιοποίησης του Η/Υ και του Internet στην Εκπαιδευτική Διαδικασία: Επιπτώσεις στις Ακαδημαϊκές Επιδόσεις και την Κοινωνική Συμπεριφορά των Εφήβων*. Μεταπτυχιακή Εργασία: Α.Π.Θ. Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Φ.Π. Τομέας Παιδαγωγικής
- Λογαράς, Δ. (2013). *Εργασία - Απασχόληση και Αναπηρία*. Αθήνα: Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.με.Α). Ανακτήθηκε 12/3/2019 από: <http://repository.edulll.gr/edulll/handle/10795/1606>.
- Μακρής, Α. & Μάρκου, Π. (2015). Οι Νέες Τεχνολογίες στην Ειδική Αγωγή. *Scientific Journal Articles*. Ανακτήθηκε 16/3/2019 από: <http://www.scientific-journal-articles.org/greek/free-online-journals/education/education-articles/markou-paraskeui/paraskeui-markou-markos-athanasios.htm>
- Ν. 1143/81 - ΦΕΚ 80/Α/31-3-1981. *Περί ειδικής αγωγής, ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης, απασχόλησης και κοινωνικής μέριμνας των αποκλινόντων εκ του φυσιολογικού ατόμων και άλλων τίνων εκπαιδευτικών διατάξεων*.
- Ν. 2817/2000 – ΦΕΚ 78/Α/14-3-2000. *Εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και άλλες διατάξεις*
- Ν. 3699/2008 – ΦΕΚ 199/2-10-2008. *Ειδική αγωγή και Εκπαίδευση ατόμων με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες*
- Ν. 4019/2011 - ΦΕΚ 216/Α/30-9-2011. *Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις*.
- Νανιόπουλος, Α. (επιμ.) (2016). *Αναγνώριση εμποδίων στην απασχόληση των Ατόμων με Αναπηρία*. ΕΟΣΜ/ ΑΠΘ. Ανακτήθηκε 18/4/2019 από: http://workability.gr/wp-content/uploads/2017/05/2.2_greek.pdf
- Παντελιάδου, Σ & Αργυρόπουλος, Β (2011). *Ειδική Αγωγή: Από την έρευνα στη διδακτική πράξη*. Αθήνα: Εκδόσεις Πεδίο.
- Παπάνης, Ε., Γιαβρίμης, Π. & Βίκη, Α. (2009). *Καινοτόμες Προσεγγίσεις στην Ειδική Αγωγή. Εκπαιδευτική έρευνα για τις ευάλωτες ομάδες πληθυσμού*. Εκδόσεις Σιδέρη: Αθήνα.
- Παρασκευόπουλος, Ι. Ν. (1979). *Νοητική καθυστέρηση*. Αθήνα: Ιδιωτική Έκδοση.
- Ρώσσης, Ν. (χχ). Οι Νέες Τεχνολογίες και η Επαγγελματική Συμβουλευτική των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες και των Ατόμων που Κινδυνεύουν από Κοινωνικό Αποκλεισμό. Στο Έργο: Μελέτη, σχεδιασμός και ανάπτυξη προγραμμάτων Σ.Ε.Π. σε επίπεδο σχολικής μονάδας και Κέντρου Σ.Ε.Π. για Άτομα με Ειδικές Ανάγκες και Άτομα Κοινωνικώς Αποκλεισμένα» της Ενέργειας 1.1.ε.: Επαγγελματικός Προσανατολισμός του Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ. – 2ο Κ.Π.Σ.

Σιδηροπούλου-Δημακάκου, Δ. (2008). *Μελέτη για την εκτίμηση της ποιότητας παροχής επαγγελματικής συμβουλευτικής στα άτομα με αναπηρίες-ΑμΕΑ*. Αθήνα: ΥΠ.Ε.Π.Θ.-Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Ανακτήθηκε 18/4/2019 από: <https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/PPP509/%CE%9C%CE%95%CE%9B%CE%95%CE%A4%CE%97-%CE%A0%CE%99.pdf>

Σκουλίδης, Ζ., Πανισίδου, Ε., Παπασταμάτης, Α., & Βαλκάνος, Ε. (2015). Υποστηρίζοντας τους εκπαιδευτικούς που εργάζονται στα Εργαστήρια Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης: Διερεύνηση Επιμορφωτικών Αναγκών. *Έρευνα στην Εκπαίδευση*, 3, 20-40. doi:<http://dx.doi.org/10.12681/hjre.8846>

Στασινός, Δ. Π. (2016). *Η Ειδική Εκπαίδευση 2020. Για μια συμπεριληπτική ή ολική εκπαίδευση στο νέο-ψηφιακό σχολείο με ψηφιακούς πρωταθλητές*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση

Σταύρου, Λ. Σ. (1984). *Ψυχοπαιδαγωγική αποκλινόντων νηπίων, παιδιών, εφήβων*. Αθήνα: Άνθρωπος.

Τζουριάδου, Μ. (1995). *Παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Μια ψυχοπαιδαγωγική προσέγγιση*. Θεσσαλονίκη: Προμηθεύς.

ΥΠΕΠΘ (2004). *Αναλυτικά προγράμματα Σπουδών για μαθητές με ελαφρά και μέτρια Νοητική Καθυστέρηση*. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Τμήμα Ειδικής Αγωγής.

ΥΠΕΠΘ (2004). *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης για Μαθητές με Μέτρια και Ελαφριά Νοητική Καθυστέρηση*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Τμήμα Ειδικής Αγωγής

ΥΠΕΠΘ (2004). *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (Α.Π.Σ.) Εργαστηρίων Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης & Κατάρτισης (Ε.Ε.Ε.Ε.Κ.)*. Έργο: Χαρτογράφηση - Αναλυτικά Προγράμματα Ειδικής Αγωγής, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Τμήμα Ειδικής Αγωγής, Υπεύθυνη Έργου: Λαμπροπούλου Βενέττα.

Φύτρος, Κ. (2005). *Η Πληροφορική στην Ειδική Αγωγή*. Αθήνα, ΥΠΕΠΘ. Ανακτήθηκε 18/4/2019 από: http://users.sch.gr/stefanski/amea/fytros_cor1.pdf